

Слободяник Ю.Б. Інститут державного аудиту в умовах побудови економіки знань / Ю.Б. Слободяник // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: стабілізація та євроінтеграція: зб. наук. праць. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2010. – Вип. 1 (81). – С. 416–423.

УДК 330.341

Ю. Б. Слободяник

ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО АУДИТУ В УМОВАХ ПОБУДОВИ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

Проаналізовано розвиток інституту державного аудиту в Україні і його вплив на процес побудови економіки знань.

Ключові слова: державний аудит, стійкий розвиток, економіка знань.

Постановка проблеми. Науково-технічний прогрес є найважливішим фактором сталого економічного розвитку, основою національної конкурентоспроможності, відображає життєздатність і ефективність суспільних інститутів і соціально-політичних систем. Економічне зростання само по собі не вирішує багатьох проблем, серед яких – масштабна бідність, велика диференціація доходів населення, значні відмінності в рівні економічного розвитку регіонів, низька ефективність владних інститутів, недостатнє залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій в економіку тощо. На сучасному етапі важливо не лише забезпечити економічне зростання, а й покращити якість життя населення, стан навколишнього природного середовища, забезпечити умови сталого розвитку економіки в майбутньому.

Останнім часом відбуваються фундаментальні зміни відтворювального процесу, основою якого стали інновації. Нові тенденції в економіці стосуються не лише матеріальних, а й нематеріальних об'єктів. Зміни можливостей обробки інформації і знань призвели до того, що суспільне багатство сьогодні створюється переважно за допомогою інформаційних ресурсів. Отже,

підвищується цінність фундаментальних досліджень, які стають джерелом принципово нових, унікальних знань про природу, людину, суспільство.

Широке застосування отримали терміни «суспільство знань», «інноваційна економіка», «інформаційне суспільство». Зазначені поняття близькі терміну «економіка знань» і позначають тип економіки, в якій знання відіграють провідну роль, а їх виробництво є джерелом економічного зростання. Фахове управління знаннями виявляється більш складним завданням, ніж управління матеріальними активами, трудовими і фінансовими ресурсами.

В розбудові економіки знань провідну роль відіграє держава, яка має створити відповідне правове, податкове і організаційно-економічне середовище, а також сприяти змінам суспільної свідомості, ставленню громадян до освіти і знань, популяризації останніх. Виникає потреба в механізмах, які б дозволили забезпечувати стійкість інституційного середовища, розвивати інститути, що його стабілізують і регулюють.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам становлення економіки знань присвячені праці таких вітчизняних і закордонних науковців, як К. Алексеєва, О. Амоша, О. Антіпіна, Ю. Бажал, Е. Велихов, В. Геєць, Б. Данилишин, О. Динкін, М. Іванов, В. Макаров, І. Пенькова, С. Рогов, П. Смоленюк, О. Черепніна та інші. Разом з тим невирішеними залишаються питання інституційних перетворень в умовах переходу до економіки знань.

Мета статті полягає у визначенні ролі інституту державного аудиту в процесі побудови в Україні економіки знань.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. За даними Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСД), на сучасному етапі розвитку суспільства інвестиції у знання зростають значно швидше, ніж інвестиції в основний капітал. Для дослідження процесів, які відбуваються в процесі розбудови економіки знань, ОЕСД було запропоновано наступні індикатори:

- розвиток високотехнологічного сектора економіки, інноваційна активність;
- розмір інвестицій в сектор знань – витрати на вищу освіту, наукові дослідження і дослідно-конструкторські розробки, а також розробку програмного забезпечення;
- розробка і випуск інформаційного і комунікаційного обладнання, програмних продуктів і послуг;
- зростання чисельності зайнятих у сфері науки і високих технологій;
- обсяги і структура венчурного капіталу;
- участь приватного капіталу у фінансуванні науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт;
- структура витрат на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи за стадіями наукових досліджень (фундаментальні та прикладні);
- міжнародне співробітництво в галузі науки та інновацій;
- посилення кооперації між підприємницькими структурами, науково-дослідними організаціями і університетами;
- міждержавний обмін результатами винаходів;
- мобільність науковців, фахівців вищої кваліфікації та студентів;
- збільшення обсягів фінансових операцій;
- розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій;
- частка високотехнологічних галузей обробної промисловості і високотехнологічних послуг тощо.

В свою чергу, Всесвітній банк запропонував оцінювати ступень готовності країн до переходу до економіки знань за допомогою індексу економіки знань (ІЕЗ). Розрахунок цього індексу базується на визначенні середньоарифметичного чотирьох агрегованих індексів: економічного стимулювання та інституційного режиму (ЕСІР), інноваційної системи (ІС), освіти и людського капіталу (ОЛК), інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ). Нормалізований показник для кожної країни розраховується як співвідношення кількості країн, показники яких гірші за дану, до кількості

усіх країн, що розглядаються. Розрахований показник варіює від 0 до 10. Інформація щодо індексу економіки знань, розрахованого за даними 145 країн світу, розміщена і постійно оновлюється на офіційному сайті Всесвітнього банку, починаючи з 1995 року [1]. В таблиці 1 представлені узагальнені дані за цими індексами для України в порівнянні з іншими країнами.

Таблиця 1 – Рейтинг країн за показником індексу економіки знань (за 2009 рік) [1]

Рейтинг	Країна	Індекс економіки знань (ІЕЗ)	ЕСІР	ІС	ОЛК	ІКТ
1	Данія	9,52	9,61	9,49	9,78	9,21
2	Швеція	9,51	9,33	9,76	9,29	9,66
3	Фінляндія	9,37	9,31	9,67	9,77	8,73
4	Нідерланди	9,35	9,22	9,45	9,21	9,52
5	Норвегія	9,31	9,47	9,06	9,60	9,10
6	Канада	9,17	9,45	9,44	9,26	8,54
7	Великобританія	9,10	9,24	9,24	8,49	9,45
8	Ірландія	9,05	9,26	9,08	9,14	8,71
9	Сполучені Штати Америки	9,02	9,04	9,47	8,74	8,83
10	Швейцарія	9,01	8,79	9,90	7,68	9,68
...	...	...	...	...	...	...
50	Коста-Ріка	6,03	6,60	6,25	5,19	6,07
51	Україна	6,00	4,27	5,83	8,15	5,77
52	Кувейт	5,85	6,50	4,98	4,93	6,96
...	...	...	...	...	...	...
60	Російська Федерація	5,55	1,76	6,88	7,19	6,38
...	...	...	...	...	...	...
143	Руанда	1,14	2,02	1,22	0,67	0,64
144	Гвінея	1,07	0,62	1,51	1,09	1,05
145	Сьєрра-Леоне	0,96	1,22	1,47	0,58	0,55

Аналіз наведених даних свідчить про те, що лише за показником освіти і людського капіталу Україна наближається до розвинутих країн. Привертає

увагу дуже низький рівень інституційного режиму. Це пов'язано з визначенням фахівцями недостатньої якості таких інститутів, як захист прав власності, в т.ч. інтелектуальної, незалежність судової системи, прозорість прийняття урядових рішень, довіра суспільства до політиків, тягар державного регулювання, ефективність корпоративного управління, організована злочинність [2].

Необхідно зазначити, що наша держава у спадок від колишнього СРСР отримала потужну виробничу і науково-технічну базу, значні запаси природних ресурсів, кваліфіковані кадри. Це дозволило Україні довгий час залишатись світовим лідером у машинобудуванні, металургії, хімічній промисловості, виробництві військової техніки, авіабудуванні, космічних технологіях. Але з роками фактори, що надавали конкурентних переваг, поступово вичерпуються. Виникає потреба підтримки стратегічно важливих галузей народного господарства з боку держави, адже саме їй має належати провідна роль в організації інноваційного розвитку національної економіки.

На жаль, інноваційна складова вітчизняної економіки з року в рік скорочується, і на сьогоднішній день не перевищує 6 %, в той час, як у Європейському Союзі цей показник складає більше 60 %, а в США – 78 %. У розвинутих країнах до 90 % приросту валового продукту забезпечується за рахунок впровадження нових технологій. Частка України на ринку високотехнологічної продукції, яка оцінюється у 2,5–3 трлн. дол. США, становить приблизно 0,05–0,1 % [4].

Так, за даними Державного комітету статистики, кількість організацій, які виконували наукові дослідження і розробки, у 2008 році в порівнянні з 2000 роком скоротилася на 8 %. При цьому кількість науковців за той самий період часу скоротилася на 22,1 %, не зважаючи на те, що кількість докторів наук в економіці зросла на 29,8 %, а кандидатів наук – на 32,4 %.

З року в рік зменшується й інноваційна активність підприємств. Так, у 2000 році питома вага підприємств, що займалися інноваціями, становила 18,0 %, а в 2008 році – лише 13,0 %. Питома вага фінансування технологічних інновацій за рахунок коштів державного бюджету становила на кінець 2008

року лише 2,8 %. Основним джерелом фінансування технологічних інновацій продовжують залишатись власні кошти підприємств.

Основні проблеми, що гальмують перехід України до інноваційної моделі розвитку, полягають у наступному:

1. На державному рівні не визначені пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки. Внаслідок цього кошти державного бюджету, спрямовані на науково-дослідні роботи, використовуються неефективно, оскільки дослідження виконуються на розсуд замовника і виконавця.

2. Національна промисловість не готова до впровадження сучасних технологій у зв'язку з необхідністю значного переоснащення.

3. Законодавчо не врегульовані питання базового фінансування фундаментальних досліджень. Пріоритетним є фінансування поточних потреб галузі фундаментальних досліджень, а не впровадження результатів науково-технічної діяльності у виробництво та господарський обіг. З метою підтримання чисельності науковців перевага надається видаткам на оплату праці, майже не плануються витрати на придбання необхідних матеріалів і сировини, реактивів, що унеможлиблює проведення науково-дослідних робіт.

4. Зруйнована система взаємодії науки, освіти і виробництва, недостатні обсяги фінансування академічної та галузевої науки, застаріла матеріально-технічна база.

5. Недосконалість механізму комерціалізації розробок, створених за рахунок бюджетних коштів. Отримані результати науково-дослідних робіт не доводяться до суб'єктів господарювання, не впроваджуються на загальнодержавному рівні, що обумовлює втрату економічного ефекту від одержаних нових наукових знань і розробок.

6. Державні структури фактично не координують і не контролюють результати наукових досліджень, відсутні реальні замовники наукових розробок.

7. Низька ефективність державного управління і регулювання економіки, наявність значних адміністративних бар'єрів не дозволяють повною мірою розвивати інституційні складові інноваційної системи.

8. Фрагментарність національної інноваційної інфраструктури – функціонування декількох наукових і технологічних парків і бізнес-інкубаторів.

Наприкінці 2009 року Рахункова палата України оприлюднила Звіт про результати аудиту ефективності використання бюджетних коштів Державного бюджету України, виділених Міністерству освіти і науки України на наукові дослідження [4]. В ході аудиту досліджувався стан забезпечення Міністерством освіти і науки України організації наукової діяльності у вищих навчальних закладах та установах для досягнення економічної ефективності використання бюджетних коштів, що виділяються державою на науку. Перевіркою було охоплено 5 бюджетних програм стосовно наукової діяльності з 11, затверджених на 2008 рік. Висновки за результатами проведеного аудиту лише підтверджують, що значна частина бюджетних коштів (25 %), спрямованих на проведення наукових досліджень і розробок, витрачається з порушеннями чинного законодавства і неефективно [4].

Також Рахункова палата зазначає, що за роки незалежності в Україні було прийнято близько 500 державних програм інноваційного розвитку, але жодна з них не виконана повністю.

Міністерство освіти і науки замовляє наукові розробки без конкретизації споживачів, моніторингу їх впровадження, без визначення економічної і соціальної ефективності. В системі Національної академії наук із існуючої загальної кількості об'єктів інтелектуальної власності за ліцензійними договорами використовується менше 1 %.

На нашу думку, зазначені результати аудиту не лише вражають масштабами порушень і відсутністю реальної підтримки реалізації державної інноваційної політики, але й свідчать про загрозу національній безпеці.

Висновки. Розширення і активізація інноваційної наукової і освітньої діяльності, підтримка нових ідей, знань і технологій, готовність до створення і

впровадження в науково-освітню практику інновацій різного функціонального призначення безпосередньо залежать від практичної реалізації державної інноваційної політики. Адже держава не лише в змозі, а й зобов'язана вживати дієвих заходів, що забезпечать умови для побудови національної економіки знань.

Для створення сучасної національної інноваційної системи необхідно:

1. Законодавчо визначити стратегічні напрямки і сконцентрувати на них інноваційно-інвестиційну політику.

2. Створити конкурентоспроможний сектор досліджень і розробок, забезпечити умови для його розширеного відтворення.

3. Запровадити систему економічних стимулів комплексної модернізації економіки на основі технологічних інновацій.

4. Удосконалити нормативно-правові акти, які врегульовують питання використання науково-технічної інформації, в т.ч. захист авторських прав на неопубліковані результати наукових досліджень (науково-технічних звітів, документації тощо).

5. Розробити нормативно-правові умови використання інтелектуальної власності та результатів наукової діяльності, отриманих за бюджетні кошти, що прискорить процеси комерціалізації результатів наукових досліджень.

6. Забезпечити необхідні умови для розвитку венчурного підприємництва.

7. Розробити заходи податкового стимулювання, антимонопольного, митного, фінансового контролю і технічного регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності.

8. Удосконалити систему бухгалтерського обліку об'єктів інтелектуальної власності, статистичної звітності в галузі інвестиційно-інноваційної діяльності.

9. Розробити систему оцінки ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності.

10. Забезпечити і реалізувати контрольні функції держави щодо законності та ефективності використання коштів, спрямованих на інноваційно-інвестиційну діяльність.

Демократизація суспільства, зміни в економіці потребують нових підходів до організації державного контролю, орієнтованого на якість, інновації, ефективність кадрового потенціалу тощо. Сьогодні фінансовий контроль має забезпечувати глибокий аналіз питань ефективності використання бюджетних коштів і якості фінансового менеджменту для більш широкого використання результатів цього аналізу при формуванні бюджетів і прийнятті управлінських рішень.

Прозорість, відкритість і підзвітність органів держави суспільству забезпечує законність їх дій. Сучасна система державного контролю має виходити із інтересів громадськості, ставити владні органи і окремих чиновників під контроль суспільства, забезпечувати незалежну, об'єктивну і публічну оцінку результатів соціально-економічного розвитку в державі.

Контроль суспільства за реалізацією пріоритетних напрямків національного розвитку має бути постійним. В цьому сприятиме запровадження в Україні визнаної у світі системи державного аудиту. Проведення попередньої експертизи бюджетних програм, спрямованих на фінансування фундаментальних і прикладних досліджень стане запорукою ефективної реалізації державної інноваційної політики.

Вважаємо, що розвиток інституту державного аудиту в Україні дозволить підвищити відкритість і відповідальність управління людськими, природними, економічними і фінансовими ресурсами, забезпечить побудову економіки знань.

Список використаних джерел

1. http://info.worldbank.org/etools/kam2/KAM_page5.asp

2. Пенькова И. Экономика знаний: институциональные трансформации [Электронный ресурс] / И. Пенькова. – Режим доступа : http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/eprom/2009_44/st_44_02.pdf

3. Заєць А. П. Нові підходи до формування інвестиційної та інноваційної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.in.gov.ua/index.php?get=141&id=1092>.

4. Звіт про результати аудиту ефективності використання коштів Державного бюджету України, виділених Міністерству освіти і науки України на наукові дослідження. – Київ : Рахункова палата України, 2009.

Слободяник Ю.Б. Институт государственного аудита в условиях построения экономики знаний

Проанализировано развитие института государственного аудита в Украине и его влияние на процесс построения экономики знаний.

Ключевые слова: государственный аудит, устойчивое развитие, экономика знаний.

Slobodyanik Y. Institute of state audit in the conditions of construction of economy of knowledges.

Development of institute of state audit in Ukraine and his influence is analyzed on the process of construction of economy of knowledges.

Keywords: state audit, steady development, economy of knowledges.

Слободяник Юлія Борисівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувачка кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України»